

Теремко Віктор Васильович

Проблеми діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні

УДК 342.726–021.414:329(477)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-1.7>

Теремко Віктор Васильович
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64, Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-1774-0246

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію незалежної, суверенної та демократичної України спричинило виникнення безпрецедентних викликів і небезпек сучасності, дестабілізуючий вплив яких поширився і на діяльність політичних партій. Стає очевидним, що здійснювати свою діяльність у звичному режимі. Вони опинилися перед серйозними викликами швидкого реформатування своєї діяльності відповідно до умов воєнного стану. Метою статті є теоретико-прикладні дослідження проблем діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні. Методологічну базу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: системний аналіз, синтез, наукова абстракція, функціонально-системний підхід, порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація. Результати проведеного дослідження дозволяють виявити, що сучасний стан розвитку партійної системи в Україні характеризується як кризовий. Виявлено вагомими проблемами діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні, зокрема те, що лише після початку широкомасштабного вторгнення військ Російської Федерації заборонено діяльності окремих політичних партій через їх антиукраїнську та проросійську позицію, ведення пропаганди війни, здійснення закликів до повалення конституційного ладу та загрозу суверенітету й територіальної цілісності України. Доведено, що нормативно-правове регулювання діяльності політичних партій в умовах запровадження воєнного стану в Україні недостатнє та потребує перегляду й внесення відповідних змін. Виявлено вагомими ризиками впливу на діяльність політичних партій олігархічних структур та здійснення ними фінансування політичних партій, внаслідок чого спостерігається лобювання інтересів зазначених суб'єктів та порушення прав громадськості. Встановлено невідомість існуючих механізмів взаємодії політичних партій із громадськими організаціями, внаслідок чого істотно знижується рівень довіри населення до партійної системи. Обґрунтовано необхідність формування комплексу заходів щодо підвищення ефективності діяльності політичних партій, посилення їх незалежності, прозорості та відкритості діяльності, а також публічності при висвітленні результатів та автономії у питаннях фінансування.

Ключові слова: партійна система, політичні партії, виборчий процес, дестабілізуючі чинники, воєнний стан.

Вступ. Існуючий стан розвитку держави і суспільства в Україні характеризується наявністю вагомими дестабілізуючих чинників, окремі із яких здійснюють руйнівний вплив на політичну, соціальну, фінансово-економічну та інші системи. Особливо відчутними негативні тенденції виявляються у політичній сфері, адже запровадження воєнного стану обумовило низку обмежень і заборон здійснення політичної діяльності, зокрема: (1) утворення військових адміністрацій; (2) призупинення виборчого процесу до органів державної влади усіх рівнів; (3) заборона проведення мітингів, демонстрацій; (4) заборона проведення референдумів. Поряд із цим, в Україні на фоні суспільно-політичної й соціально-економічної нестабільності, поглиблених військовою агресією Російської Федерації, загострилася криза партійної системи, внаслідок чого істотно знизився рівень довіри громадськості до політичних партій та спостерігається падіння їх популярності. Очевидно, що в умовах війни більшість із політичних партій України не спроможні знайти своє місце в умовах нових викликів і небезпек, а окремі із них уже тривалий час перебувають поза інформаційним простором. Окреслені тенденції свідчать про вагомість та надзвичайну актуальність обраної тематики дослідження та спонукають

до поглиблення вивчення проблем діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні.

Мета та завдання. Метою статті є теоретико-прикладні дослідження проблем діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку завдань, які знаходяться у площині дослідження сучасного стану та тенденцій діяльності політичних партій в Україні; виявлення проблем діяльності політичних партій в Україні в умовах воєнного стану; пошуку ефективних методів активізації діяльності політичних партій в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Методологічну базу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: дослідження сутності й особливостей діяльності політичних партій в Україні в умовах воєнного стану здійснено з використанням методу системного аналізу, синтезу та наукової абстракції; для виявлення основних проблем діяльності політичних партій в Україні в умовах воєнного стану застосовано функціонально-системний підхід та метод порівняння й класифікації; формування висновків та результатів дослідження проведено на основі методу узагальнення та систематизації.

Результати. Війна Росії проти України стала безпрецедентним викликом для політичної системи країни та зумовила кризу партійної системи. Значна поляризація політичного простору, що утворилася внаслідок збройної агресії, повністю переформатувала існуючий стан діяльності політичних партій та, на думку І. Павленко [1], в стратегічній перспективі може призвести до утворення двох груп партій: цивільних та військових, адже в умовах запровадження воєнного стану істотно підвищується рівень довіри громадськості до силових структур на фоні значного її зниження по відношенню до діючих політичних партій. Водночас, науковиця дійшла висновку, що існуючий стан партійної системи не може забезпечити якісне виконання їх основних функцій, а активізація діяльності громадських організацій та волонтерських рухів на дипломатичному фронті створюють значну конкуренцію, оскільки такі інституційні структури мають вагомий шанс одержати своє представництво у парламенті, в тому числі й при зміні принципів партійного фінансування та його деолігархізації.

Ще однією вагомою проблемою функціонування політичних партій та й партійної системи України загалом стала діяльність окремих політичних партій, які приховано, а подекуди і відкрито демонстрували свою антиукраїнську та проросійську позицію, виступали «рупором» російської пропаганди в українському інформаційному просторі та представницьких органах влади всіх рівнів. І лише після введення воєнного стану діяльність цих політичних партій заборонена через їх антиукраїнську та проросійську позицію, пропаганду війни, заклики до повалення конституційного ладу та загрозу суверенітету й територіальної цілісності України. Відповідно до указу Президента України «Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій» [2] в Україні обмежено діяльність таких політичних партій як: «Опозиційна платформа – за життя»; «Ліва опозиція»; «Партія Шарія»; «Прогресивна соціалістична партія України»; «Держава»; «Союз лівих сил»; «Опозиційний блок»; «Соціалістична партія України»; «Наші»; «Соціалісти»; «Блок Володимира Сальдо».

Очевидно, що дані проблеми є надто важкими, розв'язання яких потребує виваженого підходу та обґрунтованих заходів. В даному контексті, І. Ковбас [3, с. 384–385] стверджує, що діяльність політичних партій в країні є необхідною умовою забезпечення демократії та основою для формування органів державної влади й місцевого самоврядування, що регламентовано Конституцією України [4], відповідно до положень якої політичні партії створюються з метою захисту громадянами своїх прав і свобод, а також для задоволення соціально-економічних й культурно-політичних інтересів шляхом вираження політичної волі громадян

та можливості участі у виборчому процесі. Політичні партії безумовно є основними інститутами політичної системи, громадянського суспільства, тому, важливим залишається формування лінії суспільно-політичних розмежувань, навколо яких будуть побудовані нові принципи функціонування партійної системи у післявоєнний період, основні із яких вважаємо за доцільне відобразити на рис. 1.

При цьому зауважимо, що визначальними чинниками періоду дії воєнного стану та повоєнного відновлення буде ступінь мілітаризації суспільства, модель економічного розвитку та ступінь закритості суспільства для зовнішніх впливів. Очевидно, що вагомого значення набуває і результат розв'язання збройного військового конфлікту та позиція України щодо того, чи вона отримає перемогу у війні, чи обмежиться мирними домовленостями.

Регулювання діяльності політичних партій в Україні здійснюється Законом України «Про політичні партії в Україні» [5], відповідно до якого діяльність політичних партій здійснюється на підставі добровільного об'єднання громадян, що зареєстроване у законодавчому порядку та є прихильником конкретної загальнонаціональної програми суспільного розвитку. Однак, в сучасних умовах існування України політична система зазнає істотних деструктивних змін через часті втручання у діяльність політичних партій фінансово-промислових груп та представників олігархічних структур, внаслідок чого вираження політичною партією волі народу унеможлиблюється та активізуються процеси лобіювання інтересів таких зацікавлених суб'єктів.

Водночас, Р. Шай [6, с. 284] стверджує, що окремою проблемою діяльності політичних партій в Україні є конфліктні ситуації щодо внутрішньо-організаційної діяльності політичних партій, які спричинені наявністю декількох лідерів, що виступають із альтернативними програмами розвитку. Такі ситуації загрожують зниженням довіри громадськості до партійної системи та продукують проблеми взаємодії громадськості із органами державної влади. Зважаючи на зазначені тенденції, вважаємо за доцільне стверджувати, що існуючий механізм регулювання діяльності політичних партій в частині обмеження їх діяльності певними директивами є нечітким та недосконалим, адже значні законодавчі прогалини дозволяють політичним партіям недотримуватися стратегічних пріоритетів їх розвитку, особливо в умовах запровадження воєнного стану, що потребує додаткового нормативно-правового регулювання та унормування основних засад їх діяльності.

Не менш важливим залишається необхідність вирішення питань щодо спрощення процедури створення нової політичної партії, адже послаблення організаційно-правових процедур в даному напрямку загрожують просуванням на виборчі посади осіб, що не мають відповідної освіти та досвіду

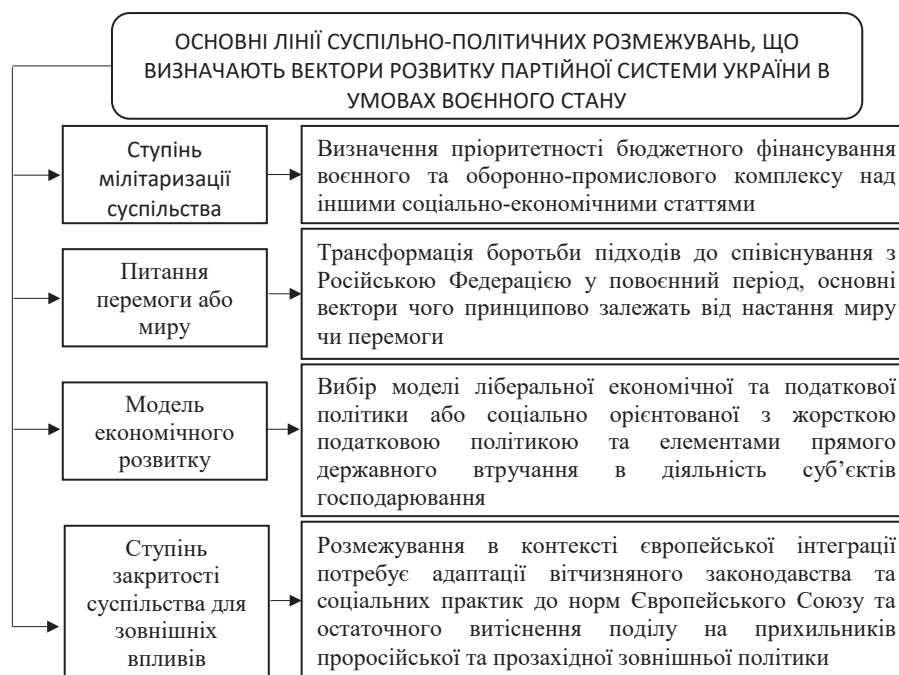

Рис. 1. Основні лінії суспільно-політичних розмежувань, що визначають вектори розвитку партійної системи України в умовах воєнного стану

Складено на основі: [1]

політичної діяльності, а в окремих випадках і соціально небезпечних осіб. Надання можливості створення нової політичної партії за спрощеною процедурою призвело до утворення в Україні декілька видів партій, зокрема:

- 1) діючих, які мають представництво у Верховній Раді;
- 2) недіючих – тих, що створені з метою формального існування;
- 3) технічних – тих, що створюються з метою створення умов для розпорошення голосів в процесі виборів;
- 4) віртуальних, які мають законну реєстрацію, проте, не здійснюють політичної діяльності.

Серед інших проблем діяльності політичних партій в умовах запровадження воєнного стану в Україні виокремлюється формальний партійний плюралізм та своєрідна умовність партійної системи, що також потребує відповідних заходів щодо удосконалення партійної системи, що можна досягнути шляхом посилення принципів внутрішньопартійної демократії, якості діяльності та залучення інновацій в діяльність політичних партій.

Крім того, варто констатувати значні проблеми, які стосуються джерел фінансування діяльності політичних партій в Україні, які присутні впродовж тривалого періоду часу та особливо загострилися в умовах російсько-української війни. В даному контексті, слухним є зауваження Т. Кузьо [7], про те, що процес фінансування діяльності політичних партій частково спотворює виборчий про-

цес та зумовлює виникнення ризиків корупції, адже створення політичної партії та забезпечення її діяльності потребує фінансових ресурсів, які є обмеженими. Очевидно, що втручання у систему фінансування кланово-олігархічних структур провокує появу додаткових проблемних аспектів.

Таким чином, систематизуючи наявні проблеми діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні, можна їх згрупувати за наступними ознаками та видами:

- 1) низький рівень активності політичних партій щодо вирішення проблем громадськості та взаємодії з нею;
- 2) недосконалість нормативно-правового регулювання діяльності політичних партій в умовах запровадження воєнного стану;
- 3) обмежені обсяги фінансування діяльності політичних партій та ризики його здійснення за рахунок олігархічних структур;
- 4) недовірливість існуючих механізмів взаємодії політичних партій із громадськими організаціями;
- 5) низький рівень довіри населення до партійної системи.

Очевидно, що зазначений перелік проблем діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні висвітлює найбільш вагомий із них, однак, він не є вичерпним.

Існуючий стан функціонування політичних партій в Україні не можна охарактеризувати як стабільний та ефективний. Наявність значних проблем свідчить про необхідність прийняття відповідних

рішень в напрямку усунення неточностей, багатозначностей та протиріч. Тому, першочергового значення в існуючих умовах сучасності набуває потреба підвищення ефективності діяльності політичних партій, їх незалежності, прозорості при висвітленні результатів діяльності та автономії у питаннях фінансування.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження проблемних аспектів діяльності політичних партій в умовах воєнного стану в Україні дають підстави стверджувати, що в сучасних умовах партійна система України піддається ризикам і загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища. Одним із найбільш вагомих дестабілізуючих чинників є повномасштабна війна Російської Федерації проти України. Встановлено, що серед інших проблем діяльності політичних партій є значна кількість їх видів, більшість із яких створені з метою формального та технічного існування. Результатами проведених досліджень доведено, що запровадження воєнного стану в Україні ще більше поглибило проблеми діяльності політичних партій, основні вектори яких змістилися в напрямку посилення політичної пасивності партій щодо вирішення проблем громадськості; загострилися проблеми нормативно-правового регулювання діяльності політичних партій в умовах запровадження воєнного стану; система фінансування діяльності політичних партій активно почала продукувати ризики залучення до нього олігархічних структур; посилюються процеси недовіри населення до партійної системи країни. З метою виходу із кризових ситуацій загострюється потреба формування комплексу спеціальних заходів щодо підвищення ефективності діяльності політичних партій, посилення їх незалежності, прозорості діяльності та висвітлення її результатів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павленко І. Політична система України в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>.
2. Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій»: указ Президента України від 19.03.2022 р. № 153/2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U153_22?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.245741828.1254533391.167618991-2038962671.1672389520.
3. Ковбас І. Матеріально-правові аспекти заборони діяльності політичних партій у мирний час та в умовах дії воєнного стану: міжнародні стандарти та перспективи для законодавства України. *Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика*. Колективна монографія за заг.

ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2022. 986 с.

4. Конституція України Від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=+%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F#w1_1.
5. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2365–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
6. Шай Р. Проблеми функціонування політичних партій в Україні та шляхи удосконалення їхньої діяльності. *Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 282–286. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/37489>.
7. Kuzio T. Impediments to the Emergence of Political Parties in Ukraine. *Politics*. 2014. Vol. 34. Issue 4. P. 309–323. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-9256.12067>.

REFERENCES:

1. Pavlenko I. (2022). *Politychna systema Ukrayiny v umovakh viyny*. [The political system of Ukraine in the conditions of war]. Kyiv: National Institute of Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>. [in Ukrainian].
2. Pro vvedennya v diyu rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 18 bereznya 2022 roku «Shchodo pryzupynennya diyal'nosti okremykh politychnykh partiy»: ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 19.03.2022 r. № 153/2022. [On the implementation of the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 18, 2022 «Regarding the suspension of the activities of certain political parties»: Decree of the President of Ukraine dated March 19, 2022 No. 153/2022]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U153_22?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.245741828.1254533391.167618991-2038962671.1672389520. [in Ukrainian].
3. Kovbas I. (2022). *Material'no-pravovi aspekty zaborony diyal'nosti politychnykh partiy u myrnyy chas ta v umovakh diy voyennoho stanu: mizhnarodni standarty ta perspektyvy dlya zakonodavstva Ukrayiny*. [Material and legal aspects of banning the activities of political parties in peacetime and under martial law: international standards and perspectives for the legislation of Ukraine]. *Conceptual foundations of the development of domestic administrative law and process: trends, perspectives, practice*. Collective monograph on general ed. P. Dikhtievskiyi, V. Pashinskyi. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». 986 с. [in Ukrainian].
4. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. [Constitution of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-VR]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=+%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%8F#w1_1. [in Ukrainian].
5. Pro politychni partiyi v Ukrayini: Zakon Ukrayiny vid 05.04.2001 r. № 2365–III. [On political parties in Ukraine: Law of Ukraine dated 04/05/2001 No. 2365–III]. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>. [in Ukrainian].

6. Shai R. (2016). Problemy funktsionuvannya politychnykh partiy v Ukrayini ta shlyakhy udoskonalennya yikh'n'oyi diyal'nosti. [Problems of functioning of political parties in Ukraine and ways to improve their activities].

Legal sciences. No. 855. P. 282–286. URL: <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/37489>. [in Ukrainian].

7. Kuzio T. Impediments to the Emergence of Political Parties in Ukraine. *Politics*. 2014. Vol. 34. Issue 4. P. 309–323. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-9256.12067>. [in English].

Problems of the activity of political parties in the conditions of martial law in Ukraine

Teremko Viktor Vasyliovych

Candidate of Political Science,
Associate Professor at the Department
of Politology
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Volodymyrska str., 64, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1774-0246

The full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of independent, sovereign and democratic Ukraine caused the emergence of unprecedented challenges and dangers of modern times, the destabilizing influence of which spread to the activities of political parties. It becomes obvious that political parties are unable to carry out their activities in the usual way in non-standard conditions, and the effectiveness of rapid reformation on the basis of introducing martial law in the state additionally creates a number of unresolved tasks and risks. The purpose of the article is theoretical and applied research of the problems of political parties in the conditions of martial law in Ukraine. The methodological basis of the research is general scientific and special methods of scientific knowledge, namely: system analysis, synthesis, scientific abstraction, functional-system approach, comparison, classification, generalization, systematization. The results of the conducted research reveal that the current state of development of the party system in Ukraine is characterized as a crisis. Significant problems of the activity of political parties in the conditions of martial law in Ukraine were identified, including the banning of the activity of certain political parties due to their anti-Ukrainian and pro-Russian position, conducting war propaganda, making calls for the overthrow of the constitutional order, and threatening the sovereignty and territorial integrity of Ukraine. It has been proven that the normative and legal regulation of the activities of political parties in the conditions of the introduction of martial law in Ukraine is imperfect and needs to be reviewed and appropriate changes made. Significant risks of influence on the activities of political parties of oligarchic structures and their financing of political parties have been identified, as a result of which there is lobbying of the interests of these entities and violation of the rights of the public. The ineffectiveness of the existing mechanisms of interaction between political parties and public organizations has been established, as a result of which the level of trust of the population in the party system is significantly reduced. The need to form a complex of measures to increase the effectiveness of political parties, strengthen their independence, transparency and openness of activity, as well as publicity and highlighting of activity results and autonomy in matters of financing is substantiated.

Key words: party system, political parties, election process, destabilizing factors, martial law.